

LBRIS

We know
books

Zaharia Boilă

CONSIDERAȚII
DESPRE
MIȘCAREA
LEGIONARĂ

Prefață de
Livia Titieni Boilă

Ediție îngrijită, notă asupra ediției și note de
Marius Mureșan

CASA CĂRȚII DE ȘTIINȚĂ
Cluj-Napoca, 2024

colecția
Evocări
istorice

Editură acreditată CNCS (C)

© Ioan Boilă, 2024.

Ilustrație coperta I: Fotografie de la o manifestație legionară din 1940.
Coperta: Roxana Ardelean

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOILĂ, ZAHARIA

Considerații despre mișcarea legionară / Zaharia Boilă;
pref. de Livia Titieni Boilă; ed. îngrijită și notă asupra ediției de
Marius Mureșan. – Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2024

ISBN 978-606-17-2331-7

I. Titieni Boilă, Livia (pref.)

II. Mureșan, Marius (ed. ; pref.)

329

Casa Cărții de Știință

400129 Cluj-Napoca; B-dul Eroilor, nr. 6-8

Tel.: 0264-431920

www.casacartii.ro; e-mail: editura@casacartii.ro

Cuprins

Notă asupra ediției	7
„Memoriile” lui Zaharia Boilă	9
Fișă autobiografică	15
<i>Amintiri și considerații asupra mișcării legionare</i>	19
Un cuvânt înainte	21
I. Geneza mișcării legionare din România.....	23
II. Căpeteniile legionare	32
III. Omorârea lui I.G. Duca	37
IV. Cazul Mihail Stelescu.....	44
V. Cărdășia lui Carol II cu mișcarea legionară	48
VI. Rivalitatea Carol II – Corneliu Codreanu	60
VII. Faimosul pact electoral Maniu – Gh. Brătianu – Codreanu.....	67
VIII. Marea greșală politică a lui Corneliu Codreanu.....	79

IX. Carol II își răpune rivalul	85
X. Noaptea sângeroasă a represaliilor: 22 septembrie 1939	92
XI. Cea mai urâtă pagină a mișcării legionare: impăcarea cu Carol II.....	96
XII. O revoluție de operetă (6 septembrie 1940).....	104
XIII. Așa-zisa guvernare legionară.....	111
XIV. Intermezzo fioros: atentate și asasinate.....	116
XV. Schimb de scrisori între germani și legionarii români.....	130
XVI. Rebeliunea din ianuarie 1941	140
Concluzii.....	150
 <i>Urzirea și dezvoltarea mișcării legionare</i>	 153
 Anexă	 185

Notă asupra ediției

Memoriile lui Zaharia Boilă sunt importante prin rolul jucat în lupta politică desfășurată de Iuliu Maniu, fiind considerat un confident al acestuia în perioada interbelică. A fost un actor implicat în dinamica partidelor, prin articolele de presă și discuțiile cu oamenii politici, un martor al ascensiunii mișcării legionare, un interlocutor al lui Corneliu Zelea Codreanu și un critic al abuzurilor de orice fel. Gândurile sale au fost transcrise în timpul vieții, în ciuda regimului comunist constrângător, de către fiica sa, Clara, pentru a nu fi pierdute¹.

Memoriile care fac obiectul volumului de față au mai fost publicate în cartea *Amintiri și considerații asupra*

¹ Livia Titieni Boilă, „Notă asupra ediției”, în Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, Ioan Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, ediție îngrijită de Livia Titieni Boilă, cuvânt-înainte de Ana Blandiana, postfață de Toader Nicoară, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023, p. 15.

Un cuvânt-înainte

Date fiind împrejurările specifice de după Primul Război Mondial, cu o stare de asediu și cenzură aproape permanente, cu preocuparea încadrării provinciilor eliberate în statul întregit, nu este de mirare că unele dintre problemele vieții noastre politice, printre care și aceea a mișcării legionare, n-au fost pe deplin elucidate.

Cu toate că – cel puțin în teorie – datoria unui cercetător istoric este de a da o icoană cât se poate de fidelă a trecutului, unii dintre istoriografii noștri, în zelul lor de a combate unele mentalități și manifestări care li se par greșite și dăunătoare societății, riscă adeseori afirmații eronate și exagerate. Un efort cu totul inutil, deoarece, după modesta mea părere, starea faptică reală conține elemente și dovezi suficiente pentru a se putea trage concluzii juste.

Mă număr printre puținii gazetari vechi care i-au cunoscut bine aproape pe toți oamenii politici, din toate taberele,

printre care și pe Corneliu Codreanu cu câțiva prieteni intimi ai lui, și, ținând cont de faptul că în anumite momente am putut observa în mod nemijlocit felul lor de a fi, de a gândi și de a acționa, cred că amintirile și considerațiile mele pot constitui un izvor de informare în plus pentru toți cercetătorii acestei epoci apuse.

I. Geneza mișcării legionare din România

Făcând o reprivire istorică putem constata că, înainte de Primul Război Mondial, au existat unele manifestări cu caracter rasist, antisemit, ultrașovinist în Rusia țaristă, în Ungaria (procesul de la Tiszaeszlár), în Franța (afacerea Dreyfus), care au durat mai mult sau mai puțin, după împrejurări. Mișcări teroriste au existat și în unele țări balcanice, acolo însă grefându-se pe aspirațiile naționale ale micilor popoare creștine din fostul imperiu otoman. Dar tuturor acestor frământări le-a pus capăt războiul mondial.

După acel mare război, primele mișcări rasiste au fost semnalate în Ungaria (anii 1919-1921). Unele cercuri reacționare maghiare – pentru a scăpa de răspunderea pierderii războiului și, în urma acesteia, a descompunerii statului ungar – au găsit un țap ispășitor în evreimea din Ungaria, aruncând în cărca ei vina pentru toate dezastrelor („Ébredő Magyarok” = „Ungurii care se deșteaptă”, „numerus clausus”

etc.). Ceva mai târziu, șoviniștii și imperialiștii germani, copiind rețeta maghiarilor, au dezlănțuit și în Germania o campanie similară, acuzându-i pe evreii germani pentru deruta militară și politică a Germaniei.

Întrebarea la care trebuie să răspundem este: cum și pentru ce au izbucnit asemenea mișcări și în România?

Superficialitatea, care este o trăsătură caracteristică și, îndrăznim să spunem, tradițională a scrisului românesc și, spre regretul nostru, a unora dintre istoriografiile noastre – de altfel des întâlnită și la alte popoare neolatine – constă în a se mulțumi cu opinia generală, devenită comună, asupra genezei mișcării legionare din România. Majoritatea covârșitoare a scriitorilor afirmă, fără să producă însă vreo dovadă serioasă, că organizarea mișcării legionare din România se datorează inițierii serviciului secret al nazismului german, care – întocmai ca în alte țări – ar fi creat și în România un fel de coloană a cincea.

Lansând această formulă simplistă, publicistica noastră nu a încercat să controleze nici măcar din punct de vedere cronologic exactitatea ei. Se știe, doar, că naziștii (hitleriștii) au preluat puterea în Germania abia în anul 1933. Față de acest adevăr istoric trebuie să reamintim că Legiunea Arhanghelul Mihai, Garda de Fier și celelalte formațiuni embrionare ale legionarismului (rasist și terorist) erau deja înjghebate în anul 1929, ba chiar și mai înainte.

Prin urmare, regimul nazist și serviciile secrete ale lui Hitler n-au creat ele mișcarea legionară din România, ci cel mult s-au folosit de ea. Dar și în această privință sunt multe de zis, de adăugat și de corectat.

*

Încă înainte de Primul Război Mondial, adică înainte de Unirea cea mare, a existat în România veche o mișcare cu caracter antisemit, încurajată de profesorii A.C. Cuza de la Iași și Nicolae Iorga de la București. Această mișcare însă nu a produs multă tulburare în apele politice românești de atunci, căci, în afară de câteva manifestații studentești, inofensive, și de câteva articole belicoase sau mai puțin belicoase, în rest nu s-a produs nimic deosebit pentru ca să influențeze în bine sau în rău viața publică românească.

Prima mișcare antisemită mai serioasă s-a produs în toamna anului 1922², în condiții ciudate și interesante, care – în mod cu totul inexplicabil – au rămas nerelevante în publicistica vremii.

*

Se știe că Partidul Național-Ardelean³, al cărui șef era Iuliu Maniu – partid în care intraseră și aderenții lui Tache Ionescu, decedat la începutul anului 1922 –, a pornit o acțiune de răsturnare a guvernului prezidat de Ionel Brătianu, care patronase alegerile scandaloase din 6 martie 1922, când rezultatele fuseseră pe de-a-ntregul falsificate. În

2 În 1922 s-a format, la Iași, Asociația Studenților Creștini, condusă de Corneliu Zelea Codreanu, cu scopul de a obține scăderea numărului evreilor din universitate. (n. ed.)

3 Partidul Național-Român din Transilvania. (n. ed.)

consecință, Maniu a inițiat acțiunea și a reușit să carteleze în ea toate partidele din opoziție, fixând ca scop principal al tovarășiei sabotarea legiferării brătieniste, în primul rând a Constituției ce urma să fie votată.

În acele zile de toamnă ale anului 1922, o delegație de studenți de la Universitatea din Cluj, condusă de studentul în medicină D. Munteanu, m-a vizitat și mi-a atras atenția că agenți ai guvernului Brătianu, folosind sume considerabile, încearcă să recruteze studențimea de la Cluj pentru o mișcare diversionistă. Munteanu și ceilalți colegi ai lui au cerut să vorbească cu însuși șeful partidului (I. Maniu), oferindu-se să inițieze ei o acțiune opusă celei preconizate de guvern. L-am încunoștințat imediat pe Maniu, care a convocat delegația permanentă, unde s-a discutat oferta grupului de studenți. Dar membrii delegației permanente, îndeosebi Aurel Socol și Emil Hațieganu, au fost de părere că locul studenților este în sălile de studii și nu în arena politică și că, deci, nu trebuie angajați studenții la niciun fel de acțiune politică.

Peste puțin timp, același D. Munteanu a venit să-mi spună că subsecretarul de stat de la Interne, Guță Tătărescu, a fost la Cluj și că, desigur, cu știrea și aprobarea ministrului de Interne și chiar a lui Ionel Brătianu, a pus la cale o mișcare antisemită, pentru a abate atenția opiniei publice de la campania de răsturnare pornită de Maniu. La drept vorbind, nu l-am crezut pe D. Munteanu – cu alte cuvinte, nu am presupus atâta inconștiență la un guvern serios cum se pretindea că este cel prezidat de Ionel Brătianu –,

dar peste puțin timp a trebuit să mă conving că D. Munteanu a avut perfectă dreptate și că nu a exagerat nimic. Punând la bătaie sume importante din așa-numitele fonduri secrete, care se intitulau oficial ale Ordinii Publice (O.P.), ceea ce ar putea să pară o ironie, mobilizând nu numai oameni de partid, ci chiar și organele de siguranță și poliție, Ionel Brătianu a dezlănțuit conștient o acțiune subversivă, în interes de partid, dar în același timp în categorică contrazicere cu interesele țării.

Mai târziu, în anul 1927, s-a dovedit, fără posibilitate de dezmințire, că același guvern liberal cu același subsecretar de stat la Interne, Guță Tătărescu, a încurajat aproape pe față și a subvenționat mișcări antisemite în Ardeal.

*

Înființarea organizațiilor teroriste, cvasi-fasciste, din România, care la început erau înregistrate sub denumirea de „mișcări antisemite”, pentru ca în cursul timpului să se înstăpânească denumirea de „mișcare legionară”, se datorează mai ales celor doi tineri: Corneliu Zelea Codreanu și Ionel Moța.

Corneliu Codreanu era fiul lui Ioan Zelea Codreanu, membru în Partidul Național-Creștin (antisemit) al profesorului A.C. Cuza de la Iași și, începând din anul 1919, ales deputat în aproape toate legislațiile. Ionel Moța era fiul preotului ortodox Ion Moța de la Orăștie, directorul gazetei populare „Libertatea”. Ionel Moța ajunsese student la Universitatea de la Iași, unde a făcut cunoștință și s-a împrietenit cu Corneliu Zelea Codreanu.

Cei doi tineri, îmbibați, ba chiar ghiftuiți de-acasă cu ideea ultranaționaliste și rasiste, nu s-au mulțumit cu exhibițiile de salon ale părinților și dascălilor mai bătrâni, ci s-au gândit la organizarea unor conspirații și mișcări violente, cum le șade bine unor tineri entuziaști. Cu toate acestea, atât Codreanu, cât și Moța, ar fi rămas poate numai la gând, ca tinerii de altădată, dacă n-ar fi înțeles că autoritățile polițienești și organele de guvernare sunt gata nu numai să tolereze astfel de mișcări și metode, ci chiar să le inițieze și să le încurajeze. Așa fiind, nu trebuie să ne mirăm că tânărul Corneliu Codreanu îl împușcă, în plină ședință a Tribunalului de la Iași, pe prefectul Poliției Manciu, și că Ionel Moța descarcă pistolul asupra colegului său Vernicescu, într-o celulă a închisorii Văcărești, sub pretextul că acela ar fi „trădat mișcarea”. Mai curând ar fi cazul să ne mirăm cum de s-a putut întâmpla ca instanța penală să-l achite în cele din urmă pe Corneliu Codreanu, precum și de faptul că a putut fi înarmat „deținutul” Ionel Moța înăuntrul închisorii și că a rămas nepedepsit după săvârșirea atentatului. Vorba aia, numai orbii nu vedeau că, în dosul acestor incursiuni în jungla terorii și a mișcărilor rasiste, se găsea însuși guvernul Brătianu cu întreg aparatul oficial. Astfel fiind, putem afirma că nașul mișcărilor rasiste (antisemite) și teroriste din România au fost însuși guvernul zis liberal al lui Ionel Brătianu și liderii acestuia: I.G. Duca, Gh. Tătărescu etc.

Este interesant de remarcat că în timp ce în Ungaria, unde se dezlănțuise încă din 1919 o mișcare violentă rasistă (antisemită), guvernele care s-au succedat – deși în fond

șoviniste și revizioniste și ele, deci get-beget reacționare – au întreprins și au săvârșit tot posibilul pentru ca să frâneze și chiar să suprimе asemenea mișcări spre a nu provoca resentimente în străinătate, la noi, guvernul prezidat de Ionel Brătianu, dimpotrivă, sfidând animozitatea opiniei publice externe și interne, a inițiat și a încurajat mișcărilor antisemite și teroriste, numai fiindcă așa dictau interesele lui, prost înțelese, de partid.

La început, Corneliu Codreanu și Ionel Moța s-au înscris în mișcarea antisemită a profesorului A.C. Cuza de la Iași, dar l-au părăsit pe acesta în curând, din motive care n-au fost atunci pe deplin lămurite. Cum am fost informat mai târziu, tinerii n-au fost de acord cu tactica prea pasivă a Partidului Național-Creștin, cu acest antisemitism „teoretic” pe care-l practica bătrânul profesor Cuza de la Iași. Pe de altă parte, ei n-au fost mulțumiți nici cu faptul că profesorul Cuza și cei câțiva bătrâni din jurul său utilizau grupul Codreanu-Moța, și în general studentimea, numai ca o avangardă sau, dacă vreți, ca un fel de *Stosstruppen* (echipe de șoc), iar la alegeri nu căutau să satisfacă ambițiile personale ale acestora.

*

După moartea lui Ionel Brătianu, urmașii acestuia în intrigări și acțiuni subversive (Guță Tătărescu, Ion Inculeț, Eugen Titeanu etc.) au continuat să protejeze mișcărilor antisemite și cvasi-fasciste, respectiv pe legionari.

Sub guvernarea național-țărănistă, Maniu, precum și aripa țărănistă (Mihalache, Madgearu, Stere, Iunian etc.) nici nu voiau să audă de o protejare a mișcărilor de dreapta (rasiste și teroriste). O atitudine care, de altfel, era în perfectă congruență cu crezul democratic și liberal (vorbim de liberalismul adevărat, și nu de cel afișat de Brătieni). Spre regretul nostru, trebuie să recunoaștem, însă, că Alexandru Vaida, ministrul de Interne în guvernul Maniu, a crezut că este foarte abil și prevăzător dacă ține legături cu urzitorii legionarismului printr-un agent al său, cu numele de Tăslăuanu (zis și Aghiută). Asemenea preocupări ale lui Vaida nu trebuiau însă luate în serios, fiind acestea numai exerciții de detectiv amator. După cum mi-a mărturisit el însuși, Vaida voia ca, prin asemenea mijloace, să supravegheze și să controleze acțiunile de extremă dreaptă pentru ca – vezi Doamne – „să nu devieze”. Mai mult în glumă, Vaida s-a și intitulat „nașul legionarilor”. S-au găsit însă unii naivi sau de rea-credință care i-au atribuit rolul acesta lui Vaida, rol pe care, totuși, nu l-a avut. Evident, Vaida își exagera influența pe care ar fi avut-o asupra căpeteniilor legionare. (De acest fapt m-am putut convinge, de altfel, când, în cursul unei convorbiri avute cu Corneliu Codreanu, făcând aluzie la finanțarea Gărzii de Fier de către Vaida, acesta, ca șef al Gărzii, a respins cu indignare afirmația. Văzând că insist, Codreanu a devenit mai explicit: „Se prea poate ca oameni nechemați, agenți provocatori sau escroci, să se fi erijat ca delegați trimiși de mine, ridicând chiar parale de la domnul Vaida sau din alte părți, însă fără știrea și, firește, fără aprobarea mea”).

După căderea guvernului național-țărănesc, cel care a luat sub oblăduirea sa, evident într-un mod mai legitim și mai eficace decât oricare altul din țară, mișcarea legionară, a fost însuși regele Carol II, prin mijlocirea profesorului Nae Ionescu sau la sugestia acestuia. De altfel, n-am putut stabili, cu toate eforturile depuse și cu toate întrebările adresate lui Corneliu Codreanu, lui Nae Ionescu și altora: cine a fost, de fapt, inițiatorul acestei cărdășii: regele Carol II sau profesorul Nae Ionescu?

Cert este că, până la alegerile făcute sub guvernul Iorga (1931), legionarii nu s-au prezentat ca grupare separată în alegeri. Acest fapt dovedește că organizarea și apariția legionarilor ca partid politic independent se datorește atmosferei favorabile create prin campania de presă a ziarului „Cuvântul”, socotit, pe timpul acela, drept oficios al Camarilei regelui Carol II. Ziarul pleda pentru formula „ritmului nou”, pentru înlocuirea guvernelor parlamentare cu guverne de „personalități”, precum și a vechilor partide politice cu partide ale tineretului. În octombrie 1930, regele Carol II a rostit o cuvântare în Aula Universității de la Cluj, făcând o aluzie destul de străvezie la intențiile sale politice, în același timp făcând și un apel la tineret, chemându-l să depună jurământ pe drapelul său... Că aici nu poate fi vorba de drapelul țării, ci de firmamentul unui partid politic „regal”, adică personal al regelui, cred că nu trebuie demonstrat prea mult.

Trebuie spuse, reamintite și subliniate toate aceste amănunte, deoarece, mai nou, chiar de mai înainte, o anumită presă nu a conținut și nu conținește să-i atribuie lui Iuliu Maniu personal „greșeala” că i-ar fi „lansat pe legionari”.

II. Căpeteniile legionare

În publicistica noastră – probabil și în cea a altor neamuri – s-a înrădăcinat obiceiul de a critica, de a diminua și de a acuza conducerile grupărilor politice adverse cu multă vigoare, cu o fantezie lăbărtată, dar cu puțină obiectivitate. Așa proceda pe vremuri toată lumea, de la extrema dreaptă la extrema stângă.

Potrivit acestei metode, șeful partidei adverse era declarat bolnav, nebun, criminal, în cazul cel mai bun redus ca inteligență. Astfel se scria, spre pildă, despre Mussolini, că este un aventurier, un escroc, un sifilitic. Hitler era considerat paranoic, firește numit criminal etc. etc. Nu puteau fi deci cruțate nici căpeteniile legionarilor de la noi, socotite de altminteri agenți ai fasciștilor italieni și ai hitleriștilor germani. (Eu, din partea mea, socot drept o tactică greșită folosirea în permanență a unor invective la superlativ și a exagerărilor în zelul de a-i combate și a-i denigra pe adversari. Pentru că, așa cum este și în cazul în speță, chiar

după părerea oamenilor serioși și obiectivi, nici Hitler și nici Mussolini nu erau complet sănătoși, așa încât felul lor de a gândi și de a proceda era mult influențat de aceste defecte fizice aievea existente. Astfel, mulți dintre cei care îi atacau pe Hitler și pe Mussolini, în loc să se mulțumească numai cu aceste realități, prea suficiente pentru a-i judeca și chiar pentru a-i condamna, treceau de-a dreptul la invective și la aprecieri exagerate, riscând să piardă încrederea cititorilor obiectivi, care sfârșesc prin a se îndoii și de puținul adevăr ce se desprinde dintr-un asemenea stil.)

Înainte cu mult ca Hitler să fi luat puterea în Germania, înainte chiar ca Mussolini să ajungă „ducele” Italiei, Corneliu Zelea Codreanu a devenit șef necontestat al mișcărilor și organizațiilor cvasi-fasciste (teroriste, rasiste) de la noi. Mai târziu, urmând exemplul italian și german, Corneliu Codreanu și-a luat titlul de „căpitan”⁴. Cu toate acestea, era socotit de presa adversă, în mod frecvent, un agramat, care – așa se afirma – primește inspirațiile și sugestiile de la Ionel Moța, considerat „mult superior ca inteligență și cultură”, Codreanu rămânând un fel de figurant sau executant.

4 Legiunea Arhanghelul Mihail a fost fondată în anul 1927, în condițiile în care Corneliu Zelea Codreanu își dorea o organizație bine consolidată, care să promoveze o mișcare antisemită agresivă. Nu a fost înregistrată la tribunal, deoarece se definea ca o mișcare politică și națională, care nu se putea încadra în prevederile legale. Membrii formațiunii se numeau legionari, iar conducătorul era „Căpitanul”. Obiectivul era crearea unui om nou, cu calități de erou, iar caracterul totalitar al formațiunii era dat de ostilitatea față de democrație, partide politice, parlament și vot universal. (n. ed.)